

<http://dx.doi.org/10.16926/zndkftpe2018.04>

Paweł TARKOWSKI*

Wkład kobiet lekarzy w rozwój medycyny sportowej w Polsce w okresie międzywojennym

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie sylwetek, zainteresowań naukowych oraz wkładu w rozwój medycyny sportowej kobiet lekarzy w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Praca zawiera informacje biograficzne lekarzy oraz analizę zawartości wybranych prac naukowych zamieszczanych na łamach periodyków medycznych oraz o kulturze fizycznej. Medycyna sportowa była szybko rozwijającą się w okresie międzywojennym dziedziną sztuki lekarskiej, w której większość lekarzy stanowili mężczyźni, ale swój istotny wkład wniosły również kobiety. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują Eleonora Reicher, Eugenia Lewicka, Wanda Czarnocka-Karpińska, Zofia Zabawska-Domosławska, Maria Deżyna.

Słowa kluczowe: medycyna sportowa, badania naukowe, historia medycyny, Polska, dwudziestolecie międzywojenne, kobiety.

Wprowadzenie

Dwudziestolecie międzywojenne w Polsce było czasem intensywnego rozwoju szeregu specjalności medycznych, a wśród nich medycyny sportowej. W jej obrębie rozwijały się badania naukowe oraz podstawy poradnictwa sportowo-lekarskiego. Nowa specjalność kształtowała się w takich ośrodkach naukowych, jak: Warszawa, Poznań oraz Lwów, a do najważniejszych jej postaci należeli Włodzimierz Missiuro, Władysław Fuchs-Dybowski, Józef Lankosz, Stanisław Rouppert, Roman Rettinger, Czesław Jaworski i wielu innych. Zdecydowaną większość stanowili lekarze mężczyźni, niewiele było kobiet, które podejmowały badania w zakresie medycyny sportowej. Celem niniejszego artykułu

---

* dr, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie Filia w Białej Podlaskiej, Wydział Turystyki i Zdrowia, Zakład Nauk Humanistyczno-Społecznych; e-mail: pawel.tarkowski@awf-bp.edu.pl

jest przypomnienie wkładu kobiet w rozwój tej nowej specjalizacji w polskiej medycynie w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Eleonora Reicher

Przedstawiając sylwetki kobiet lekarzy oraz ich zasługi dla rozwoju medycyny sportowej w Polsce, nie można zacząć od innej osoby jak profesor Eleonora Reicher, która ma nieoceniony wkład w kształtowanie tej specjalności¹. Medycynę studiowała na Sorbonie w Paryżu oraz w Bernie, tam również ukończyła studia biologiczne. W Szwajcarii w 1912 r. otrzymała tytuł doktora filozofii z zakresu nauk przyrodniczych. Dyplom lekarski obroniła po wojnie, w Bernie (1918 r.). Pracę w zawodzie rozpoczęła już w czasie wojny w szpitalach przyfrontowych, a po złożeniu egzaminów lekarskich – w klinice chorób wewnętrznych berneńskiego uniwersytetu. Tam w 1920 r. uzyskała dyplom doktora medycyny². Po powrocie do Polski, w latach 1921–1927 pracowała w I Klinice Chorób Wewnętrznych. Następnie do 1939 r. w II Klinice, gdzie prowadziła poradnię sportowo-lekarską. W 1933 r. otrzymała habilitację na podstawie pracy: *O działaniu ćwiczeń cielesnych na ustrój ludzi zdrowych i chorych*³. Stanowiła ona studium wpływu ćwiczeń na przemianę materii, układ krążenia, układ oddechowy, nerw błędny. Była to pierwsza tego typu praca poruszająca zagadnienie gimnastyki leczniczej.

Działalność naukowa E. Reicher w zakresie medycyny sportu znajduje odzwierciedlenie w szeregu publikacji, współpracowała m.in. z „Polskim Archiwum Medycyny Wewnętrznej”, „Wiedzą Lekarską”, „Wychowaniem Fizycznym”. Interesowała się leczniczymi właściwościami aktywności fizycznej w różnych chorobach i dostrzegała jej zbawienny wpływ m.in. w nieczynnej gruźlicy, chorobach układu krążenia, zaburzeniach czynnościowych serca, otyłości, cukrzycy oraz u osobników astenicznych⁴. Prowadziła badania nad wpływem intensywnych ćwiczeń fizycznych na pracę serca⁵ oraz objawami i skutkami przetrenowania zawodników⁶. W podręczniku *Dietetyka*, wydanym w 1934 r., opracowała rozdział zatytułowany *Odżywianie sportowców*⁷.

¹ Eleonora Reicher jest również uznawana za twórczynię reumatologii polskiej. Zainteresowanie medycyną sportową skierowało jej tory pracy naukowej na choroby narządu ruchu.

² T. Ostrowska, *Eleonora Reicher*, [w:] E. Rostworowski (red.), *Polski słownik biograficzny*, t. 31/1, Kraków – Wrocław 1988, s. 9.

³ E. Reicher: *O działaniu ćwiczeń cielesnych na ustrój ludzi zdrowych i chorych*, Warszawa 1932.

⁴ *Taż*, *Znaczenie lecznicze ćwiczeń cielesnych*, Warszawa 1929.

⁵ *Taż*, *Dalsze badania nad pracą serca u sportowców*, „Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej” 1927, nr 4, s. 728–736.

⁶ *Taż*, *O objawach zmęczenia sportowego*, „Wiedza Lekarska” 1934, nr 4, s. 97–99.

⁷ *Taż*, *Żywność sportowców*, [w:] J.K. Parnas, F. Malinowski, S. Klein, L. Justman, M. Morzkowska (red.), *Dietetyka*, Warszawa 1934, s. 563–566.

W kręgu zainteresowań E. Reicher była nie tylko medycyna kliniczna, zaangażowała się również w organizację opieki nad sportem i szkolenie kadr wychowania fizycznego. Brała udział w pracach Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, która ustalała zasady kontroli lekarskiej w sporcie oraz badań w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu⁸. Bliska jej była troska o wychowanie fizyczne młodego pokolenia oraz rozwój medycyny szkolnej. W podręczniku do higieny szkolnej Stanisława Kopczyńskiego znalazł się rozdział autorstwa E. Reicher, traktował on o opiece lekarskiej nad wychowaniem fizycznym i sportem, zawierał wskazówki dotyczące zasad i metod przeprowadzania badań sportowo-lekarskich.

W 1927 r. na łamach czasopisma „Lekarz Wojskowy”, w artykule: *Zagadnienia organizacji wychowania fizycznego* uzasadniała konieczność przywiązania większej uwagi państwa do wychowania fizycznego, kształtowania trwałej postawy w społeczeństwie ukierunkowanej na aktywność fizyczną. Pisała:

[...] obywatel państwa współczesnego musi być nie tylko oświeconym, ale energicznym, zdrowym, odpornym i mocnym, a pomimo to i może właśnie dlatego, umiejącym się podporządkować zbiorowości człowiekiem⁹.

Zaznaczała, że to, jak wyglądała ówczesna organizacja wychowania fizycznego w poszczególnych państwach, w dużym stopniu zależało od stopnia rozwoju kultury, tradycji i sytuacji materialnej. E. Reicher przybliżyła, jak wychowanie fizyczne było realizowane w państwach, które mogły służyć za wzór dla innych – Francji, Niemczech oraz krajach skandynawskich. Szczególne jej zainteresowanie budziła opieka państwa nad wychowaniem fizycznym w Niemczech, gdzie zaraz po zakończeniu wojny podjęto działania na rzecz kształcenia kadry instruktorskiej w Deutsche Hochschule für Leibesübungen – szkole instruktorów sportowych. Zainteresowanie Eleonory Reicher organizacją opieki medycznej w sporcie uzasadniało jej aktywne włączenie się w prace Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego, m.in. była wykładowcą na kursach organizowanych dla lekarzy, które były formą doksztalcania lekarzy sportowych¹⁰.

O pozycji Eleonory Reicher w środowisku lekarzy sportowych może świadczyć fakt, że zaproponowano jej wygłoszenia referatu inauguracyjnego na I Kongresie dla Spraw Sportu i Wychowania Fizycznego Kobiet. W wystąpieniu, zatytułowanym *Podstawy naukowe wychowania fizycznego*, przedstawiła rolę ćwiczeń fizycznych w rozwoju młodego organizmu z punktu widzenia lekarskiego oraz potrzeby badań naukowych w tym obszarze¹¹.

⁸ H. Kuński, *Dzieje medycyny sportowej w Polsce*, t. 1: (1901–1950), Warszawa 2005, s. 110.

⁹ E. Reicher, *Zagadnienia organizacji wychowania fizycznego*, „Lekarz Wojskowy” 1927, nr 4, s. 355.

¹⁰ H. Kuński, *Dzieje medycyny...*, s. 111.

¹¹ E. Reicher, *Naukowe podstawy wychowania fizycznego*, „Start” 1928, numer specjalny, s. 7–10.

Eugenia Lewicka

Podobnie duży wkład w rozwój medycyny sportowej, co Eleonora Reicher, wniosła Eugenia Lewicka. Przez Henryka Kuńskiego została określona mianem prekursora polskiej medycyny sportowej¹². Lewicka dyplom lekarza uzyskała w 1921 r. w Kijowskim Instytucie Medycznym, po czym przez dwa lata pracowała w Klinice Chorób Wewnętrznych prof. F. Jankowskiego w Kijowie. W 1925 r. nostryfikowała dyplom lekarski na Uniwersytecie Warszawskim, ale już rok wcześniej podjęła pracę na stanowisku lekarza zdrojowego w Druskiennikach¹³. W uzdrowisku dała się poznać jako doskonały organizator, specjalista w dziedzinie nowych, niekonwencjonalnych metod leczenia. Zaszczepiała na gruncie polskim osiągnięcia medycyny Wschodu¹⁴. Lewicka była zwolenniczką medycyny naturalnej; wykorzystując warunki przyrodnicze, jakie oferowały Druskienniki – sosnowy las, pagórkowaty teren, rzekę Rotniczankę – założyła Zakład Leczniczego Stosowania Słońca, Powietrza i Ruchu. Sama będąc sportsmenką, interesowała się wychowaniem fizycznym i sportem dzieci oraz dorosłych. Chcąc zdobyć szeroką wiedzę i doświadczenie w tym zakresie, odbywała staże zagraniczne w ośrodkach wychowania fizycznego w Danii, Finlandii, Francji i Szwecji. Zaowocowało to stworzeniem jednego najprężniej działających w Europie ośrodków leczenia ruchem. Dla celów ćwiczeń fizycznych wyposażono go w urządzenia i sprzęt gimnastyczny, przygotowano boiska sportowe do siatkówki, koszykówki i lekkoatletyczne, korty tenisowe, kręgielnię, place zabaw dla dzieci. Pod opieką instruktorów kuracjusze w grupach oraz indywidualnie, uwzględniając wiek, płeć i stan zdrowia, odbywali ćwiczenia gimnastyczne. Na Rotniczance urządzono kąpiele kaskadowe¹⁵.

Eugenia Lewicka związała się z Centralnym Instytutem Wychowania Fizycznego od początku jego powstania. Była członkiem Rady Nadzorczej, brała udział w organizowaniu pracowni sportowo-lekarskiej. W 1927 r. weszła w skład Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, gdzie pełniła funkcję sekretarza. W ramach Rady pracowała m.in. nad organizacją opieki lekarskiej nad wychowaniem fizycznym¹⁶. Będąc członkiem Rady zainicjowała i brała udział w największych w okresie międzywojennym zespołowych badaniach naukowych, które przeprowadzono podczas międzynarodowych zawodów narciarskich w Zakopanem w dniach 5–10 lutego 1929 r. Wspólnie z nią pracowali wówczas

¹² H. Kuński, *Dr Eugenia Lewicka (1896–1931). Prekursor polskiej medycyny sportowej*, „Medicina Sportiva” 2001, vol. 5 (3), s. 191–194.

¹³ T. Ostrowska, *Eugenia Lewicka*, [w:] E. Rostworowski (red.), *Polski słownik biograficzny*, t. 17/1, Wrocław 1972, s. 223.

¹⁴ J. Molenda, *Polki przekłete? Wielkie kobiety – dramatyczne biografie*, Warszawa 2015, s. 31.

¹⁵ M. Rotkiewicz, *Prekursorka leczenia słońcem, powietrzem i ruchem w 70 rocznicę śmierci dr Eugenii Lewickiej*, „Kultura Fizyczna” 2001, nr 11–12, s. 10.

¹⁶ H. Kuński, *Dzieje medycyny...*, s. 91.

inni znani lekarze sportowi, m.in. Zofia Zabawska-Domosławska, Stanisław Rouppert, Władysław Dybowski. Celem badań było uchwycenie zmian fizjologicznych, jakie zaszły w organizmie zawodników w czasie zawodów. Przeprowadzono pomiary antropometryczne, badania elektrokardiograficzne, czynności krążenia, czynności oddychania, badania krwi, badania psychotechniczne. Doktor Lewicka była odpowiedzialna za przeprowadzenie badań osłuchowych serca¹⁷.

Wspólnie z Janiną Dybowską oraz Władysławem Dybowskim opracowała nowatorską metodę kontroli postawy ciała przy użyciu aparatu projekcyjnego. Polegała ona na tym, że światło aparatu zarysowywało cień sylwetki, który fotografowano, po czym dokonywano wystandaryzowanej oceny. Pomiary antropometryczne obejmowały takie części ciała i punkty, jak: głowę, lordozę szyjną, kifozę szyjno-plecną, lordozę piersiowo-lędźwiową, kifozę piersiowo-lędźwiową, klatkę piersiową, brzuch, nogi barki, klatkę piersiową w stosunku do bioder, biodra¹⁸. W ówczesnym okresie była to jedna z nielicznych metod, która pozwalała na dokładne badanie i prześledzenie zmian w postawie ciała.

Doktor Lewicka była wielką propagatorką sportu kobiet, znalazły one miejsce w jej pracach badawczych, ale przede wszystkim podjęła szereg działań organizatorskich. Zainicjowała powołanie w RNWF komisji sportu kobiet, aktywnie włączyła się w organizację I Polskiego Kongresu dla Spraw Sportu i Wychowania Fizycznego Kobiet (1928 r.). Wielu historyków sugeruje, że E. Lewicka miała duży wpływ na przychylne zapatrywanie marszałka Józefa Piłsudskiego na sprawy wychowania fizycznego i sportu, oraz sprawowanie przez niego szczególnej opieki nad sportem kobiet¹⁹.

Wanda Czarnocka-Karpińska

W Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego na początku lat trzydziestych XX w. pracę podjęła Wanda Czarnocka-Karpińska. Kontynuując tradycje rodzinne (jej ojciec był lekarzem), studiowała medycynę w Lozannie. Nauka została przerwana wybuchem I wojny światowej, a W. Czarnocka-Karpińska zaangażowała się w walkę o niepodległość Polski. Była łączniczką w I Brygadzie Legionów, za co sąd niemiecki w 1917 r. skazał ją na dwa lata więzienia. Po zakończeniu wojny powróciła na studia medyczne na Uniwersytecie Warszawskim, które ukończyła w 1926 r. Odbyła staż w Instytucie Rentgenologicznym w Turynie, a po powrocie do kraju przez kilka lat pracowała w Białej Pod-

¹⁷ E. Lewicka, *Badania lekarskie na międzynarodowych zawodach narciarskich w Zakopanem*, „Przegląd Sportowo-Lekarski” 1929, nr 1, s. 84–86.

¹⁸ E. Lewicka, J. Dybowska, W. Dybowski, *Praktyczne sposoby przeprowadzania kontroli postawy dla celów ćwiczeń leczniczych i wychowania fizycznego*, „Przegląd Sportowo-Lekarski” 1931, nr 3 (4), s. 225–230.

¹⁹ M. Rotkiewicz, *Prekursorka leczenia...*, s. 13.

laskiej. W latach 1932–1939 związała się zawodowo z CIWF w Warszawie, gdzie kierowała pracownią radiologiczną oraz była lekarzem oddziału żeńskiego²⁰. Tutaj oprócz pracy na stanowisku lekarza podjęła również pracę o charakterze naukowym, przede wszystkim interesowała się wpływem intensywnych ćwiczeń fizycznych na organizm kobiet. Jednym z badanych problemów był wpływ ćwiczeń fizycznych na miesiączkowanie kobiet. Badaniami objęto 155 słuchaczek CIWF w wieku 18–25 lat, które codziennie intensywnie ćwiczyły od 2 do 3 godzin. Spostrzeżenia W. Czarnockiej-Karpińskiej były w dużym stopniu zbieżne z wynikami badań naukowców z innych ośrodków naukowych. Badania warszawskie wykazały, że duży wysiłek związany z ćwiczeniami fizycznymi nie pozostaje bez wpływu na przebieg miesiączkowania, wywołując jego zaburzenia, przede wszystkim skutkując wydłużeniem się periodu²¹.

W swoich pracach często akcentowała konieczność odmiennego podejścia do wychowania fizycznego kobiet niż mężczyzn, jednocześnie za groteskowe uważała działania, kiedy organizatorzy zawodów, chcąc oszczędzić nadmiernego wysiłku kobietom, zamiast biegu na dystansie 1000–2000 m umieszczali w programach zawodów bieg na 500 m. Wanda Czarnocka-Karpińska pisała wówczas:

Przez ilościowe zmniejszenie dystansu zmieniano charakter ćwiczenia: zamiast biegu długiego, klasycznego przykładu ćwiczenia wytrzymałościowego, które żadnej zdrowej i dorosłej kobiecie zaszkodzić nie może, dawano jedno z cięższych ćwiczeń, należących do biegów na średnim dystansie, które stawiają bardzo wysokie wymagania w stosunku do ustroju i prowadzą do bardzo wielkiego wysiłku²².

Uważała również, że rozwiązaniem nie może być eliminowanie kobiet z ćwiczeń dla nich „nieodpowiednich”. Postulowała zintensyfikowanie badań naukowych w celu zracjonalizowania kształcenia fizycznego kobiet, owe badania – jej zdaniem – należało prowadzić w ramach poszczególnych dyscyplin sportowych w celu ustalenia wpływu każdej z nich na organizm kobiety. Wyniki badań miały doprowadzić do ustalenia innego poziomu natężenia ćwiczeń w przypadku kobiet niż mężczyzn, innego sposobu ich stosowania i nauczania. Celem było też wyeliminowanie ćwiczeń, które były szkodliwe dla organizmu kobiet, i zintensyfikowanie stosowania najprostszych, naturalnych form ruchu²³.

Ponadto badania naukowe Wandy Czarnockiej-Karpińskiej koncentrowały się wokół takich tematów, jak: układ krążenia osób uprawiających ćwiczenia fizyczne i sport, cechy układu kostnego sportowców różnych dyscyplin, urazowość w sporcie, nabór młodzieży do sportu²⁴.

²⁰ L. Dec, *Wanda Czarnocka-Karpińska*, [w:] Z. Podgórska-Klawe (red.), *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX w.*, t. 1, Warszawa 1995, s. 25–26.

²¹ W. Czarnocka-Karpińska, *Przyczynek do zagadnienia wpływu ćwiczeń fizycznych na miesiączkowanie*, „Przegląd Fizjologii Ruchu” 1935–1936, nr 3–4, s. 322.

²² Tamże, *W sprawie wychowania fizycznego kobiet*, „Wychowanie Fizyczne” 1938, nr 4, s. 152.

²³ Tamże, s. 155.

²⁴ H. Kuński, *Dzieje medycyny...*, s. 61.

Zofia Zabawska-Domosławska

Swój wkład w rozwój medycyny sportowej w międzywojennej Polsce miała również doktor Zofia Zabawska-Domosławska, absolwentka Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie Kijowskim (1920 r.). Zawodowo związana była ze Szpitalem Dzieciątka Jezus w Warszawie, w którym pracowała od 1922 r. do 1939 r. Zginęła pod gruzami szpitala wskutek jednego z wrześnieowych nalotów niemieckich. Ze sportem organizacyjnie związała się w 1923 r., wstępując do Warszawskiego Klubu Wioślarzy, a już w kolejnym roku została jego prezeską. Dała się poznać jako doskonały menadżer, któremu udało się Klub rozbudować do imponującej liczby 692 członków (1931 r.). Nie tylko stawiała na wioślarstwo, które uznawała za jeden z najbardziej odpowiednich dla kobiet sportów, zorganizowała również sekcję żeglarską i narciarską²⁵. Przy WKW założyła poradnię sportowo-lekarską, a zawodniczki Klubu zobligowała do badań lekarskich. Poradnia stała się doskonałym miejscem zbierania materiału do badań nad wpływem sportu na organizm kobiety. Wynikami badań i obserwacji dzieliła się na łamach czasopism naukowych oraz podczas kongresów i zjazdów lekarzy. W 1934 r. brała udział w Zjeździe Międzynarodowego Zrzeszenia Lekarek w Sztokholmie, gdzie wygłosiła referat *Wpływ uprawiania sportów na organizm kobiety*, opublikowany w następnym roku na łamach czasopisma „Zdrowie Publiczne”²⁶.

Udziałała się organizacyjnie, m.in. w ramach Rady Naukowej Wychowania Fizycznego działała w komisji lekarskiej oraz komisji sportu kobiet, a na I Zjeździe Polskich Lekarzy Sportowych została wybrana w skład Zarządu oraz do Komisji Rewizyjnej²⁷.

Na I Kongresie dla Spraw Wychowania Fizycznego i Sportu Kobiet (1928 r.), Zofia Zabawska-Domosławska w kilku punktach przedstawiła *Wytyczne sportu kobiecego*. Jej zdaniem intensywnie rozwijający się sport kobiet nie powinien bezrefleksyjnie naśladować sportu męskiego, lecz rozwijać się własnymi drogami. Pisała:

Winno to przejawiać się przede wszystkim w doborze sportów, jakie kobiety powinny uprawiać, następnie w ustalaniu warunków współzawodnictwa sportowego w poszczególnych działach sportu (wybór konkurencji, przepisy gier, rodzaj przyborów), wreszcie w wyborze miary dla oceny wysiłku sportowego, gdzie mniejszą, niż u mężczyzn, rolę winna grać wielkość wyniku (długość, wysokość, szybkość), większą natomiast dobre techniczne wykonanie i czynniki piękna²⁸.

²⁵ M. Rotkiewicz, *Zofia Zabawska-Domosławska*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1978, t. 22, nr 3, s. 91.

²⁶ Z. Zabawska-Domosławska, *Wpływ uprawiania sportów na organizm kobiety*, „Zdrowie Publiczne” 1935, nr 5, s. 504–511.

²⁷ M. Rotkiewicz, *Zofia Zabawska-Domosławska*, s. 91.

²⁸ Z. Zabawska-Domosławska, *Wytyczne sportu kobiecego*, „Start” 1928, numer specjalny, s. 10.

W drugim punkcie zalecała wykluczenie udziału kobiet we wszelkich formach aktywności, gdzie występuje zastosowanie siły, walka wręcz, a więc jej zdaniem – elementy szkodliwe dla kobiecego ciała. Do sportów takich zaliczyła podnoszenie ciężarów, zapasy, boks, rugby, piłkę nożną i koszykową, hokej na lodzie, piłkę wodną, skoki narciarskie, skoki do wody z wieży, kolarstwo, wyścigową jazdę konną. Kolejną wytyczną było zaproponowanie kobietom takich dyscyplin, które nie będą zmuszały do nadmiernego wysiłku, a wyeksponują kobiecość. Doktor Zabawska-Domosławska za najodpowiedniejsze dla kobiet dyscypliny, które bez większych negatywnych skutków dla zdrowia mogą uprawiać, uważała: lekkoatletykę, piłkę ręczną i siatkową, hokej na trawie, gimnastykę, jeździectwo, szermierkę, pływanie, jazdę na łyżwach, skoki do wody z trampoliny, tenis ziemny, strzelectwo oraz wędrówki górskie. Również narciarstwo i wioślarstwo mogły być uprawiane przez kobiety, jednak w pierwszej kolejności powinno się zwracać uwagę na styl, walory estetyczne, a następnie szybkość. Ponadto zdaniem doktor należało tworzyć nowe dyscypliny, które zachęciłyby nie tylko uzdolnione jednostki, ale też te, które pozostawały do tej pory bierne. Autorka wspomniała również o konieczności zapewnienia zawodniczkom odpowiedniej opieki lekarskiej²⁹.

Maria Elżbieta Deżyna

W poznańskim środowisku naukowym przed II wojną światową zagadnieniem medycyny sportowej zajmowała się młoda lekarka Maria Deżyna. Dyplom lekarza uzyskała w 1929 r. na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Poznaniu, po czym podjęła pracę w Miejskiej Poradni Sportowo-Lekarskiej. Prowadziła również wykłady z higieny szkolnej w Studium Wychowania Fizycznego Wydziału Lekarskiego, tam też realizowała, opracowany wspólnie z prof. Eugeniuszem Piaseckim, program szkolenia studentów medycyny w zakresie higieny szkolnej i sportowej³⁰. Podczas kursu przyszłych lekarzy zapoznawano m.in. z tajnikami medycyny sportowej. Program obejmował 640 godzin zajęć z takich przedmiotów, jak: zasady wychowania fizycznego (20), psychologia ćwiczeń cielesnych (20), ćwiczenia gimnastyczne (80), ćwiczenia w grach ruchowych (40), ćwiczenia w lekkiej atletyce (40), ćwiczenia w szermierce, dla kobiet – w rytmice lub tańcach narodowych (40), teoria wychowania fizycznego (90), ćwiczenia z fizjologii stosowanej (20), proseminarium wychowania fizycznego (60), pedagogika i dydaktyka (60), gimnastyka lecznicza i masaż (20), higiena szkolna (40), ćwiczenia z higieny szkolnej (20), ćwiczenia w poradni sportowo-lekarskiej (50), ćwiczenia w Poliklinice Chorób Dziecięcych (40)³¹. Zainteresowania naukowe M. Deżyny obejmowały również udział kobiet w sporcie.

²⁹ Tamże, s. 10–11.

³⁰ H. Kuński, *Dzieje medycyny...*, s. 64.

³¹ M. Deżyna, *W sprawie kształcenia lekarzy sportowych*, „Wychowanie Fizyczne” 1935, z. 6, s. 249.

Podsumowanie

Coraz większe zaangażowanie kobiet w różne formy aktywności fizycznej oraz coraz częstsza ich obecność w sporcie pociągnęły za sobą również wzrost zainteresowania żeńskiego środowiska medycznego prowadzeniem badań nad wpływem ćwiczeń fizycznych na organizm człowieka. W rozwijającej się od przełomu wieków medycynie sportowej zdecydowaną większość stanowili lekarze mężczyźni, oni w dużym stopniu nadawali kierunek prowadzonym badaniom, ale i wśród kobiet lekarzy znalazły te, których praca wywarła ogromny wpływ na kształtowanie się nowej specjalności, np. Eleonora Reicher czy Eugenia Lewicka. Były pionierkami w badaniach naukowych tej młodej specjalności w medycynie. Niewielkie środowisko kobiet lekarzy sportowych było bardzo aktywne nie tylko naukowo, ale również organizacyjnie. Jego przedstawicielki wchodziły w skład najważniejszych gremiów i instytucji wychowania fizycznego i sportu w międzywojennej Polsce, m.in. Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego, Stowarzyszenia Lekarzy Sportowych. Zasiadały w redakcjach czasopism naukowych. Od początku zaangażowały się w pracę Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego, włączyły się w kształcenie kadr wychowania fizycznego, ale przede wszystkim lekarzy sportowych, na których z każdym kolejnym rokiem rosło zapotrzebowanie.

Bibliografia

- Czarnocka-Karpińska W., *Przyczynek do zagadnienia wpływu ćwiczeń fizycznych na miesięczkowanie*, „Przegląd Fizjologii Ruchu” 1935–1936, nr 3–4, s. 308–326.
- Czarnocka-Karpińska W., *W sprawie wychowania fizycznego kobiet*, „Wychowanie Fizyczne” 1938, nr 4, s. 151–155.
- Dec L., *Wanda Czarnocka-Karpińska*, [w:] Podgórskiej-Klawe Z. (red.), *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX w.*, t. 1/3, Warszawa 1995, s. 25–26.
- Deżyna M., *W sprawie kształcenia lekarzy sportowych*, „Wychowanie Fizyczne” 1935, z. 6, s. 248–250.
- Kuński H., *Dr Eugenia Lewicka (1896–1931). Prekursor polskiej medycyny sportowej*, „Medicina Sportiva” 2001, nr 5 (3), s. 191–194.
- Kuński H., *Dzieje medycyny sportowej w Polsce*, t. 1: (1901–1950), Warszawa 2005.
- Lewicka E., *Badania lekarskie na międzynarodowych zawodach narciarskich w Zakopanem*, „Przegląd Sportowo-Lekarski” 1929, nr 1, s. 84–86.
- Lewicka E., Dybowska J., Dybowski W., *Praktyczne sposoby przeprowadzania kontroli postawy dla celów ćwiczeń leczniczych i wychowania fizycznego*, „Przegląd Sportowo-Lekarski” 1931, nr 3 (4), s. 217–235.

- Molenda J., *Polki przekłete? Wielkie kobiety – dramatyczne biografie*, Warszawa 2015.
- Ostrowska T., *Eleonora Reicher*, [w:] Rostworowski E. (red.), *Polski słownik biograficzny*, t. 31/1, Kraków – Wrocław 1988, s. 9–11.
- Ostrowska T., *Eugenia Lewicka*, [w:] Rostworowski E. (red.), *Polski słownik biograficzny*, t. 17/1, Wrocław 1972, s. 223–224.
- Reicher E., *Dalsze badania nad pracą serca u sportowców*, „Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej” 1927, nr 4, s. 728–736.
- Reicher E., *Naukowe podstawy wychowania fizycznego*, „Start” 1928, numer specjalny, s. 7–10.
- Reicher E., *O działaniu ćwiczeń cielesnych na ustrój ludzi zdrowych i chorych*, Warszawa 1932.
- Reicher E., *O objawach zmęczenia sportowego*, „Wiedza Lekarska” 1934, nr 4, s. 97–99.
- Reicher E., *Odżywianie sportowców*, [w:] Parnas J. K., Malinowski F., Klein S., Justman L., Morzkowska M. (red.), *Dietetyka*, Warszawa 1934, s. 563–566.
- Reicher E., *Zagadnienia organizacji wychowania fizycznego*, „Lekarz Wojskowy” 1927, s. 354–369.
- Reicher E., *Znaczenie lecznicze ćwiczeń cielesnych*, Warszawa 1928.
- Rotkiewicz M., *Prekursorka leczenia słońcem, powietrzem i ruchem, w 70 rocznicę śmierci dr Eugenii Lewickiej*, „Kultura Fizyczna” 2001, nr 11–12, s. 8–15.
- Rotkiewicz M., *Zofia Zabawska-Domosławska*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1978, nr 22 (3), s. 90–92.
- Zabawska-Domosławska Z., *Wpływ uprawiania sportów na organizm kobiety*, „Zdrowie Publiczne” 1935, nr 5, s. 502–511.
- Zabawska-Domosławska Z., *Wytyczne sportu kobiecego*, „Start” 1928, numer specjalny, s. 10–11.

Contribution of Women Doctors to the Development of Sports Medicine in Poland during the Interwar Period

Abstract

The aim of this article is to present profiles, scientific interests and contribution of women doctors to the development of sports medicine in Poland during the interwar period. This paper includes biographical information of doctors and analyses of their scientific works, which were published in medical periodicals and periodicals about physical culture. During the interwar period sports medicine was the fast-developing field of medicinal art, in which men were in the majority. However, women also contributed greatly to this development. Among those who particularly deserve to be mentioned are Eleonora Reicher, Eugenia Lewicka, Wanda Czarnocka-Karpińska, Zofia Zabawska-Domosławska, Maria Deżyna.

Keywords: sports medicine, scientific works, history of medicine, Poland, the Interwar period, women.